
Univerzita Palackého
v Olomouci

Obraz japonského mentálního prostoru KOKORO ve frazeologii

Dny kulturní lingvistiky 2017, FF UK Praha, 23.5.–24.5.2017

Tereza Nakaya, tereza.nakaya@upol.cz

kokoro 心 こころ ココロ

- původní japonské slovo (*wago*, 和語) x *šinzó* (srdce orgán, srdeční sval), *háto* (z angl. *heart*); výrazná polysémnní struktura
- výskyty již v nejstarších literárních památkách
- prostupuje japonštinou a japonským jazykovým prostředím napříč kontexty
- mluvený i psaný jazyk
  - každodenní konverzace
  - články v seriózních novinách i různých časopisech
  - učebnice
  - umělecké texty
  - nejrůznější průpovídky, písňové texty různých hudebních žánrů
  - částečně odborná literatura - filosofie, psychologie atp.
  - nejrůznější informační tabule (metro, obaly zboží aj.)
- tzv. kulturně klíčové slovo ? (dle Wierzbicka, 1997), „kulturní model japonského srdce“ (Occhi, 2008)

kokoro 心 こころ ココロ

- *kokoro* postihuje myslící, duševní i emoční složku japonského člověka
- „obsah slova *kokoro* lze chápat jako mentální prostor, v němž se uskutečňují kognitivní procesy japonského člověka“ (prof. Švarcová, 2011) nebo tyto procesy samotné
- nemusí odkazovat nutně jen k mentálnímu prostoru člověka, ale jsou případy, kdy odkazuje i na obdobné dispozice u zvířat nebo (abstraktních) věcí, tedy kdy si **japonský** člověk *kokoro* projektuje do ne-lidského světa (*úzká vázanost na japonské sociokulturní prostředí*)

- „Orgán ovládající racionální (intelektuální) a duševní (emocionální) pochody lidské bytosti. Nebo tyto pochody samotné. Užívá se jako pojem stojící v opozici k TĚLU (*karada*) a VĚCI (*mono*). Dále se užívá metaforicky pro označení věcí či jevů, které odpovídají duši člověka (人間の心). Duše/psychika (精神). Duše/duch (魂).“ (Nihon kokugo daidžiten, 2001)
- **Dualismus** – „tělo a duše“ (*karada to kokoro*, 体と心; *mi to kokoro*, 身と心)
- Opozice „kokoro ((po)cit) X hlava (rozum)“ (Ikegami, 2008)
- **Ve vědě** (filozofie, psychologie) užíván jako termín pro „mysl“ („mind“)
- **Vztah k jiným pojmům:** *tamašii* (duše, 魂), *ki* (duše, energie, 気) VS. *kokoro* (心), *seišin* (精神, psychika) aj.
  - v klasické literatuře děleno (ne/oddělitelnost od těla), dnes se rozdíl v určitých kontextech stírá

Významy slova *kokoro* (dle Kódžien, 2002)

1) Zdroj/předpoklad duševních pochodů lidské bytosti či duševní fungování (duševní pochody) samotné.

- komplex vědění, cítění a vůle (v opozici k „tělu (*karada*)“)
- rozvážnost, myšlení
- pocit(y)
- vcítění, milost, ohleduplnost
- citlivost, vnímavost
- touha, idea
- zvláštní myšlenka (např. zrada nebo zachmuřený pocit)

2) Metaforické užití

- vkus, ladění
- okolnosti
- promyšlenost
- význam, smysl
- rozum
- termín v poetice „obsah“ (téma, motiv a podnět básně)

3) Ostatní

- Srdce, hrud', hrudní část
- Prostřední část věcí

KOKORO v jiných jazycích

- překlad řešen rozličnými prostředky podle užití v japonském textu (*klíčová slova* – *Wierzbicka, 1997*)
- nepřekládá se vůbec (např. v některých frazeologických užitích), román KOKORO od Nacumeho Sosekiho
- **JP-EN (新和英大辞典)**
  - heart, feeling, emotions, mentality, psyche, mind, the way people feel, (real) spirit, psychology, way of thinking, sentiment(s), personality, soul, thought, attention, will, mood
- **JP-CZ (Krouský, I., Šilar, F., Japonsko-český slovník, Paseka 1993)**
  - srdce, duše
- **JP-CZ (Krouský, I., Šilar, F., Japonsko-český slovník, LEDA 2005)**
  - srdce, duch, duše, nálada

vlastní návrhy: *mysl, nitro, psychika, pravost, ryzost, člověk sám, já* atp.

+ vědecké definice (Maeno, T., *Nó wa naze kokoro o cukutta no ka*, 2010, s. 19)

kokoro v japonské frazeologii, ustálené použití

- obrovské množství (člověk sám a bohatost jeho vnitřního života), srov. Sagara, 1995
  - frazémy s *kokoro* (vč. přísloví): přes 500
  - složeniny (složená adjektiva, složená slovesa, ...) s *kokoro*: přes 550 + sinojaponské znakové složeniny (*šin*)
  - celkem mezi 1300-1500 ustálených výskytů *kokoro* (1000) a *šin* (300-500) v japonských slovnících
- (+ internet: こころ --- yahoo.co.jp. (12 mil. výskytů); google.jp (20,5 mil. výskytů); 心 --- yahoo.co.jp. (557 mil. výskytů); google.jp (624 mil. výskytů); ココロ --- okolo 7,5 mil. výskytů)
- **klasická, moderní japonština**
  - velké množství, dnes mnoho frazémů arch., ve výkladových slovnících i frazémy užitě (jen) v konkrétním literárním díle (zejm. klas. literatura)

X složená slova s *kokoro*

kokoro v japonské frazeologii

– frazém v japonštině (慣用句、慣用表現、成句、成語)

- různá struktura, zejm. rčení, přísloví

hlavní struktury:

- *kokoro* v pozici podmětu ▪ *kokoro* GA sloveso, *kokoro* GA Adj.
- *kokoro* v pozici předmětu ▪ *kokoro* O sloveso
- *kokoro* v pozici přívlastku ▪ *kokoro* NO substantivum
- *kokoro* v pozici PU místa ▪ *kokoro* NI sloveso

? Jaké jsou typické kolokace a konotace japonského KOKORO?

? Jaké aspekty/stavy/projevy lidské *mysli* jsou užitím analyzovaných frazémů vyjadřovány?

analyzovaný vzorek

- **Kritérium 1 – moderní japonština**
  - frazémy užívané v moderní japonštině
  - archaické, literární frazémy z analýzy vyřazeny
- **Kritérium 2 – struktura frazémů**
  - *kokoro* v pozici podmětu *kokoro* GA sloveso, *kokoro* GA Adj.
  - *kokoro* v pozici předmětu *kokoro* O sloveso
  - *kokoro* v pozici PU místa *kokoro* NI sloveso
- **analyzované množství: 130 frazémů**
- **první výstupy (budou postupně doplněny, ověřeny)**
- **polysémnní struktura lexému *kokoro* – mnohdy až kontext určí, který význam z okruhu „myšlení, cítění, vůle“ je uplatněn (srov. Ikegami, 2008)**

KOKORO ve frazeologii (profilování pojmu)

1. **charakterová rovina** (povaha člověka, jeho charakter a uzpůsobení);
JAKÝ ČLOVĚK JE – JAKÉ MÁ KOKORO
2. **mentální/psychická rovina** (stav mysli, psychický stav, vnitřní rozpoložení, nitro a jejich změny a proměny) – V JAKÉM JE ČLOVĚK STAVU – V JAKÉM STAVU JE JEHO MYSL a jak se mění
3. **emocionální rovina** – JAK SE ČLOVĚK CÍTÍ – JAKÉ MÁ POCITY, CO CÍTÍ (prožívá/zažívá)
4. **rovina pozornosti/?společenská rovina?** (zájem, pozornost, zřetel, vztah/postoj k ostatním lidem/věcem) – O CO MÁ ČLOVĚK ZÁJEM + JEHO VZTAH/POSTOJ K OSTATNÍM
5. **poznávací/kognitivní rovina** (paměť, představivost, rozhodování) – k čemu slouží KOKORO
6. (4.) **rovina postoje, jednání/chování/vystupování** (klamání, spolupráce, přísnost)

1. charakterová rovina

- struktura - zejm. frazémy s adjektivy (*kokoro /podmět/ je nějaké*), též slovesy (mít *kokoro /předmět/*)
  - v analyzovaném vzorku nejméně zastoupené
  - ! složená adjektiva (adj. složeniny), významová nuance oproti adjektivu bez *kokoro*, již v klas.japonštině; např. 心が優しい⇒心優しい
- významy – **JAKÝ ČLOVĚK JE** či **JAKÝ MŮŽE BÝT**
  - úzkoprsý (dosl. „kokoro je úzké“, „kokoro je malé“) 心が狭い、心が小さい
  - velkorysý, tolerantní (dosl. „kokoro je široké/rozlehlé“) 心が広い
  - laskavý, hodný (dosl. „kokoro je hodné/laskavé“) 心が優しい、心優しい
  - *nějaké kokoro mít* (～心を持つ)
  - *nějaké kokoro si vypěstovat, kultivovat* (～こころを育む、育てる、養う)
  - *nějaké kokoro rozvíjet / zdokonalovat / pěstovat si / kultivovat* (磨く)
  - ◆ Jaké? časté kontexty: dosl. čestné, rozlehlé, dobrosrdečné, vděčné, pohostinné, ohleduplné, upřímné...
- zhodnocení
  - **KOKORO = POVAHA, VLASTNOST** (často ve vztahu k ostatním)
  - pozitivní vyznění (+), převažují pozitivní kontexty/vyznění nad negativními

2. mentální/psychická rovina

- i náboženský kontext (buddhistické učení, šintó), zenová meditace, přístup ke světu, přístup k okolí, přístup k sobě samému
- V jakém stavu může být mysl a jaký je žádoucí, jaký je nežádoucí, co s tím?
  - 真心 (upřímnost, upřímné / čisté srdce), 無我 (potlačení sebe sama), 無心 (čistota, nelpění, vyprázdnění) (Lebra, 1986, cit in Occhi, 2008)

STAV

- + klidná / zklidněná, čistá, očištěná mysl, soustředěnost, ovládnutí se
  - příklady (dosl.): *kokoro se zklidní, kokoro se pročistí (od špíny/nečistot), kokoro je umyto, vyprázdnit kokoro, utišíť kokoro*
  - kontexty: poslech hudby, píseň, slovo, zenová meditace, dojetí
- + harmonizace, uklidnění, utěšení duše, pohlazení p(r)o duši
  - příklady (dosl.): *harmonizovat kokoro, utěšovat kokoro*
- člověk psychicky zlomený, zhroucení, zlomyslnost (zlá mysl)
  - příklady (dosl.): *kokoro se rozbije na kousky, kokoro se rozsype, kokoro se zlomí, kokoro je zkažené*
- psychické onemocnění, deprese
  - příklady (dosl.): *kokoro je těžké, kokoro onemocní, ...*
- nesoustředěnost, neklidná mysl
  - příklady (dosl.): *narušit kokoro, rozvrátit kokoro ...*

PROMĚNY / ZMĚNY (vědomé i nevědomé)

- zpřístupnění se, otevření se
  - příklady (dosl.): *rozpustit kokoro*
- sebereflexe, jít do sebe
  - příklady (dosl.): *ptát se kokoro* (= ptát se sebe sama)
- obnova klidné mysli, zdravého psych. stavu
  - příklady (dosl.): *znovu získat kokoro*
- vlastní proměna sebe sama, změna přístupu (改心、変心), změna postoje, nový začátek, změna zájmu
  - příklady (dosl.): *změnit kokoro, vyměnit/přepnout kokoro, převrátit kokoro, rozpohybovat kokoro, přemístit kokoro*
- rozhození (narušení klidu, soustředění, rovnováhy)
  - příklady (dosl.): *svést kokoro z cesty, omámit kokoro*
  - kontexty: pokušení

3. emocionální rovina

- radostná očekávání, těšení se, radování se
  - příklady (dosl.): *kokoro tančí, roztančit kokoro, kokoro poskočí, ...*
- zápal, nadšení, uchvácení, nasazení
  - příklady (dosl.): *uchvátit kokoro, kokoro je uchváčeno, kokoro plane*
- (pozitivní) nálada, pocit úlevy
  - příklady (dosl.): *kokoro je lehké, kokoro je jasné, kokoro je projasněné*
- láska, zamilování, zalíbení, náklonost, obdiv
  - příklady (dosl.): *přiblížit kokoro, mít zachyceno kokoro, spálit/připálit kokoro*
- dojetí, citové pohnutí, zapůsobení
  - příklady (dosl.): *vsáknout se do kokoro, dotknout se kokoro, píchnout do kokoro, rozpohybovat kokoro, udeřit kokoro*
- neklid, nevrlost
  - příklady (dosl.): *kokoro je netrpělivé, kokoro chvátá*
- obavy, trápení, strach
  - příklady (dosl.): *kokoro bolí, rozbolet kokoro, viset na kokoro, mít zranění v kokoro, trápit kokoro, kokoro šílí/vyvádí, zmást kokoro, trápit kokoro*

4. rovina pozornosti (?společenská rovina)

- zájem, pozornost
  - příklady (dosl.): *nasměrovat kokoro, chytit kokoro, pozvat kokoro, vzít (za) kokoro, uchopit kokoro, unést kokoro*
- empatie, ohleduplnost, péče o druhé
  - příklady (dosl.): *zavěsit/nasadit na kokoro, použít/používat kokoro, užít kokoro, rozdat kokoro, nabrat kokoro*
- důvěra
  - příklady (dosl.): *otevřít kokoro, dovolit/svěřit kokoro*
- srdečnost, ryzost, opravdovost (真心)
  - příklady (dosl.): *kokoro je obsaženo, obsahovat kokoro, vydat kokoro, kokoro dorazí, věnovat kokoro, nalít kokoro*
- spokojenost, vlastní vkus, zalíbení, podle představ
  - příklady (dosl.): *až kam jde kokoro, splňovat kokoro, odpovídat kokoro, nechat na kokoro, podle kokoro, v souladu s kokoro, ...*

5. poznávací/kognitivní rovina

- paměť, uchování v paměti
  - příklady (dosl.): *přípevnit do kokoro, proniknout/prosáknout do kokoro, zůstat v kokoro, vrýt se do kokoro, vypálit do kokoro*
- zřetel, mít na paměti, nezapomínat
  - příklady (dosl.): *přípevnit do kokoro, pověsit/nasadit na kokoro*
- zatajení, neprozrazení (tajemství)
  - příklady (dosl.): *uložit do kokoro*
- představivost, vybavení si
  - příklady (dosl.): *vynořit se v kokoro, pustit po kokoro, namalovat v kokoro*
- odhadování, poznání
  - příklady (dosl.): *poznat/znát kokoro*
  - kontexty: *protějskovo kokoro, jeho/její kokoro, vlastní kokoro, japonské kokoro, ...*
- rozhodnutí se, odhodlanost
  - příklady (dosl.): *usadit kokoro, rozhodnout kokoro, určit kokoro*
- plné porozumění, pochopení
  - příklady (dosl.): *spadnout do kokoro*

6. (4.) rovina postoje, jednání/chování/vystupování

- lež, klamání, neupřímnost
  - příklady (dosl.): *ani není v kokoro*
- námaha, namáhání se, věnovat zvýšenou pozornost
  - příklady (dosl.): *rozbít kokoro, rozdrtit kokoro na prášek*
- spolupráce, sounáležitost, spojení se za jedním cílem
  - příklady (dosl.): *kokoro (pl) se stane jedním, spojit kokoro, sloučit kokoro, dát kokoro dohromady*
- přísnost, nebrat ohledy, nemilosrdnost
  - příklady (dosl.): *udělat z kokoro d'ábla*
  - kontext: nejčastěji vůči blízkému (pro jeho dobro)
- snaha, pozornost
  - příklady (dosl.): *naklonit kokoro*
- povzbuzení
  - příklady (dosl.): *dodat kokoro odvahy*

- KOKORO jako nehmotná část lidské bytosti
- KOKORO personifikované – člověk sám, já sám
- KOKORO jako *klidná* mysl, vyrovnanost
- KOKORO jako empatie
- KOKORO jako myšlenka / pocit / záměr
- KOKORO jako místo, kde jsou uchované vzpomínky, vynořují se tam myšlenky, představy, atp.

..... ?

předmět pokračující analýzy

- vztah mezi strukturou frazému a jeho významem
  - dle partikule, typu a tvaru slovesa aj. (srov. Ikegami, 2008, Wang, 2009)
- zaměnitelnost *kokoro* za jiné komponenty ve frazému
  - nuance, rozdíly
  - význam / konotace / použití (kontexty)
- vyznění, pozitivní vs. negativní význam/konotace/kontexty
- analýza aktualizovaných užití
  - korpus, původní texty různých stylů, ...

Univerzita Palackého
v Olomouci

Primární literatura, slovníky:

Daidžirin [online]. Ed. Akira Macumura 2.vyd. Sanseidó, 2006. Dostupný z WWW: <<https://kotobank.jp/dictionary/daijirin/>>.

Daidžisen (dedžitaru daidžišen) [online]. Ed. Akihiko Ikegami; Hiroši Kaneda; Kazuo Sugisaki et al. Rozšíř. vyd. Šógakukan, 2013. Dostupný z WWW: <<https://kotobank.jp/dictionary/daijisen/>>.

Kanasugi, P., Kurihara, S., Labus, D., Morita, M. 2014. *Japonská slovesa v příkladech*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2871-4.

Kódžien. Gjakuhiki kódžien [v: elektronický slovník CASIO Ex-word XD-M600. Casio computer co., ltd. Tokyo]. 5.vyd. Iwanami-šóten, 2002.

Kokugo kanjóku daidžiten [Velký slovník japonské frazeologie]. Ed. Daidži Širaiši. 1.vyd. Tokio: Tókjódó-šuppan, 1977.

Kokugo kanjóku džiten [Slovník japonské frazeologie]. Ed. Daidži Širaiši. 29.vyd. Tokio: Tókjódó-šuppan, 1995. ISBN 4-490-10050-7.

Kore wa cukaeru. Karada kotoba džiten. 2000. Tokio: Kódanša, 2000. ISBN 4-06-268564-7.

KROUSKÝ, I., ŠILAR, F., *Japonsko-český slovník*. 1993. Praha: Paseka, 1993.

KROUŠKÝ, I., ŠILAR, F., *Japonsko-český slovník*. 2005. Praha: LEDA, 2005.

MORITA, Jošijuki. 2010. *Nihongo no kanjóhjógen džiten*. Tokio: Tókjódó šuppan. ISBN: 978-4-490-10776-0.

Nihon kokugo daidžiten. 5. svazek. 2.vyd. Tokio: Šógakukan, 2001. ISBN 4-09-521005-2.

Reikai gakušú kotowaza džiten. 2.vyd. Tokio: Šógakukan, 2002. ISBN 4-09-501652-3.

Reikai kanjóku džiten: itai najjó kara gjakuhiki dekiru. 13.vyd. Tokio: Sótakuša-šuppan, 2008. ISBN 978-4-87138-145-1.

Šin waei daidžiten. [v: elektronický slovník CASIO Ex-word Dataplus 6 XD-D10000]. 5. vyd. Tokio: Kenkjúša, 2008.

Šitte okitai Nihongo korokéšon džiten (Japanese Collocation Dictionary). 2007. Tokio: Gakken.

Univerzita Palackého
v Olomouci

Sekundární literatura:

HATA, Kóhei. 1984. *Karada kotoba no hon. Fu „karada kotoba“ šúi*. Tokio: Čikuma šobó.

HATA, Kóhei. 2002. *Karadakotoba – Kokorokotoba* [Somatické výrazy – výrazy s kokoro]. Tokio: Sanseidó, 2002. ISBN 4-385-36100-2.

IKEGAMI, Yoshihiko. 2008. The heart – What it means to the Japanese speakers. In. Sharifian, F., Dirven, R. etc. (eds.). *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008. s. 169-190. ISBN 978-3-11-019622-1.

MAENO, Takaši. 2010. *Nó wa naze „kokoro“ wo cukutta no ka: „wataši“ no nazo wo toku džudóišiki kasecu* [Proč mozek stvořil duši (kokoro)? Hypotéza pasivního vědomí k rozluštění záhady „já“]. Tokio: Čikuma-šobó, 2010. ISBN 978-4-480-42776-2.

OCCHI, Debra, J. 2008. How to have a HEART in Japanese. In. Sharifian, F., Dirven, R. etc. (eds.). *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008. s. 191-212. ISBN 978-3-11-019622-1.

SAGARA, Tóru. 1995. *Ičigo no džiten – KOKORO*. Tokio: Sansedó, 1995. ISBN 4-385-42201-x.

ŠVARCOVÁ, Zdenka. 2006. „Funkční komplex 'lidská bytost/mysl' ve verbálním obraze“. in: *Kognice 2006* (Sborník z konference, Praha, 6.–7. října 2006). Psychologický ústav AV ČR, 2006, ss. 219–223. ISBN 80-86174-10-7

WANG, Jen Ny. 2009. Nihongo no „kokoro“ ni kan suru kanjójógen no imi bunseki – „ki“ o fukumu kanjójógen to no taihi o cúdžite. In. *Ningen bunka kenkjúka nenpó*. Nara džóši daigaku (Nara women's University), 2009, č. 24, s. 37-50.

WIERZBICKA, Anna. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words*. New York: Oxford, 1997.

Univerzita Palackého
v Olomouci

Děkuji za pozornost.